

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійної програми

012 «Дошкільна освіта»

Дорошенко Галина Володимирівна

Керівник к.п.н. Вінник Т.О.

Рецензент Романович О.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	6
1.1. Характеристика базових понять дослідження.....	6
1.2. Особливості формування патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти	8
1.3. Художня література та її вплив на формування патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти.....	12
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	19
2.1. Особливості проведення дослідно-експериментальної роботи.....	19
2.2. Зміст роботи щодо формування патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти засобом художньої літератури.....	28
2.3. Результати проведеного дослідження.....	32
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	48
Додаток А. Характеристика рівнів сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку.....	48
Додаток Б. Анкета для вихователів дошкільних закладів освіти.....	50
Додаток В. Конспекти заняття з формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку з використанням художньої літератури.....	51

ВСТУП

Сьогоднішня геополітична та економічна ситуація розвитку нашої країни, військові події агресії країни-агресорки окреслили потребу змінити відношення та зміцнити позицію патріотичного виховання дітей у закладах дошкільної освіти. В суспільстві є нагальна необхідність відійти від нав'язаної ідеології та повернутися до власних витоків, історії, культури та традицій українського народу, формування у дітей дошкільного віку поваги, любові до рідної країни, а також розвиток патріотичного світобачення.

Виховання патріотичних почуттів необхідно розпочинати саме з періоду дошкільного дитинства, саме у цей період закладається любов до українських традицій, цікавість до вивчення української народної творчості, вивчення сучасної дитячої літератури, розуміння значення історичних та сучасних подій в державі для подальшого розвитку та функціонування. У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошено на необхідності раннього патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти та навіть дітей раннього віку, розвиток патріотичних почуттів та поглядів.

Основи патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти представлені у нормативно-правових документах, якими керується освітня діяльність закладів дошкільної освіти.

Теоретичні основи патріотичного виховання досліджуються у наукових пошуках М. Боришевського, Г. Ващенко, Д. Донцова, Ю. Липи, Г.Філіпчука, М. Шлемкевича та інших. В дослідженнях науковці виділяють концепцію патріотичного виховання.

Дослідження патріотичного виховання здобувачів дошкільної освіти ґрунтуються на переконаннях А. Алексюка, І. Беха, А. Богущ, К. Журба, О. Захаренко, П. Ігнатенко, Н.Лисенко, Ю. Руденко, О. Сухомлинської та ін.).

Актуальність проблеми дослідження, наявні кризові умови для української держави та потреба у використанні нових та сучасних методів виховання здобувачів дошкільної освіти зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Художня література як засіб виховання патріотичних**

почуттів дітей дошкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами та темами. Наукове дослідження виконано згідно з науковою темою кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати та експериментально перевірити ефективність запропонованої роботи щодо виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні дефініції наукового дослідження.
2. Проаналізувати особливості виховання патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти.
3. Вивчити стан сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти.
4. Розробити та перевірити ефективність системи вправ щодо виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку з використанням художньої літератури.

Об'єкт дослідження: патріотичне виховання здобувачів дошкільної освіти.

Предмет дослідження: особливості використання художньої літератури у вихованні патріотичних почуттів дітей дошкільного віку.

Під час виконання дослідно-експериментальної роботи нами використовувались такі **методи наукових досліджень:**

Теоретичні: аналіз історичних, педагогічних та методичних джерел, порівняння, синтез, аналіз, класифікація.

Емпіричні: бесіди зі здобувачами дошкільної освіти та вихователями вихованців, спостереження за дошкільниками під час взаємодії з українською художньою літературою; вивчення робіт дітей; аналіз документації; анкетування; спостереження за роботою вихователя.

Методи математичної обробки даних.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи полягає у обґрунтуванні нагальності та важливості проблеми виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобом художньої літератури; проаналізовано використання сучасної української літератури для виховання патріотичних почуттів, а також запропоновано критерії та показники патріотичної вихованості здобувачів дошкільної освіти з урахуванням використання художньої літератури.

Практичне значення дослідження полягає у розробці визначається розробкою системи вправ для виховання патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобом художньої літератури, систематизації форм та методів освітньої діяльності в умовах закладу дошкільної освіти. Запропоновані матеріали можуть використовуватись під час підготовки майбутніх вихователів в умовах закладу вищої освіти, а також для підвищення кваліфікації вихователів закладу дошкільної освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час участі у II міжнародній науково-практичній конференції «SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF CONTEMPORARY SOCIETY» 12-14.09.2024 року (Лондон, Великобританія).

Магістерське дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Характеристика базових понять дослідження

Зміст патріотизму є предметом наукових праць вчених з галузі філософії, історії, педагогіки, психології та соціології. Термін «патріот» вперше використовувався в політичному словнику доби Французької революції. В той час патріотами називали революціонерів.

Енциклопедичний словник характеризує «патріотизм» у двох аспектах: по-перше, турбота про власну сім'ю або плем'я; по-друге, любов до рідної землі та рідного краю, що зараз трактується як патріотичні почуття. Обов'язок дітей – це шана батька та вдячність за створення гідних умов життя.

Для нас важливим є переконання видатних діячів та педагогів Б.Грінченка, М. Драгоманова, В. Сухомлинського, які звертали увагу на важливості становлення, виникнення, розвитку патріотизму, бо у ньому простежуються ідеї патріотизму та родинності.

Логіка наукового дослідження потребує уточнення змісту дефініції «патріотизм».

Словник етичних понять характеризує патріотизм як відношення людей до своєї країни, що виявляється у системі суспільних емоцій, які характеризуємо як любов до батьківщини [37].

Філософський словник характеризує термін «патріотизм» як любов до Батьківщини, готовність її захищати, відстоювати її інтереси та сприяти розвитку. Патріотизм окреслюється як моральний та соціально-політичний принцип, що демонструє любов до рідної землі.

У Вікіпедії також характеризується досліджуване поняття (<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>): громадянське почуття, сутністю якого є любов до Батьківщини та готовність ставити інтереси держави на перше

місце, відданість народові, гордість за приналежність до певної країни, цінування власних традицій, звичаїв та культури, готовність захищати її у разі потреби.

У педагогічному словнику «патріотизм» характеризується як почуття любові до Батьківщини, що виявляється в готовності підкорятися інтересам держави, віддано служити їй та захищати. Важливість патріотизму розглядається з особливою увагою зважаючи на поширення процесів інтернаціоналізму, міждержавної, інтеграції, спроб посягання на територіальну, культурну та історичну цілісність України [17].

Історико-філософський аналіз патріотизму засвідчує, що його зміст трактується по-різному відповідно до певної історичної доби. Дослідники вивчають патріотизм як моральний та політичний принцип, моральне почуття, а також соціальну цінність.

Таким чином, патріотизм є відношенням людини до своєї Батьківщини, яке демонструється в поведінці, діях, емоціях. Але аналізуючи історичну складову поняття, то необхідно це поняття розглядати з позиції соціуму, а також кожної окремої особистості—любов до батьків, рідного краю, української мови тощо.

Патріотизм формується під час патріотичного виховання. «Вікіпедія» характеризує «патріотичне виховання» як систематичний виховний вплив, що спрямована на формування патріотичних почуттів, тобто позитивного ставлення до Вітчизни та до народної культури, традицій, звичаїв.

Вчений О. Вишневський, аналізуючи національно-патріотичне виховання виділяє діяльність, яка має вплив на потреби певного суспільства та його життя, а також процесу державотворення.

О. Жаровська характеризує патріотичне виховання як систематичну і послідовну діяльність учасників освітнього процесу, державних установ і організацій для формування у здобувачів освіти стійного почутті вірності рідній землі, поваги до країни та свідомого виконання обов'язків громадянина української держави, обов'язків означених конституцією України [17].

В. Сухомлинський патріотичне виховання класифікував до духовного

життя людини, яке і формує особистість з її цінностями, переживаннями та переконаннями [31]. В деяких аспектах з ним погоджується Н. Снопко, що акцентує на особистісний зміст патріотичного виховання, що дозволяє враховувати думку людини, національні цінності, патріотичні ідеали духовних цінностей культури, а також особливості особи – інтелектуальні можливості, природні задатки та здібності у різних видах діяльності людини [31].

З огляду на тему нашого дослідження проаналізуємо термін «патріотичні почуття». Так, В. Коваль зазначає, що патріотичні почуття є головним компонентом емоційної культури людини. Слід розрізняти патріотичні та національні почуття, адже вони споріднені. Об'єктом національних почуттів є етнос, а об'єкт патріотичних почуттів – любов до рідної землі, роду, мови, сім'ї, Батьківщини [6, с.63].

Патріотичні почуття – це сутність терміну «патріотизм», а саме: національна свідомість, національна гідність, національна гордість, любов до Батьківщини, відданість народу, почуття обов'язку країни, гордість історичну спадщину та перспективи розвитку, шана традицій, звичаїв, української мови, співчуття до страждань народу й переживання за долю суспільства[13, с.3].

Формування патріотичних почуттів реалізується за допомогою патріотичного виховання. Вихованість патріотичних почуттів розуміємо як результат виховного впливу, спрямованого на розширення знань молодого покоління про свою країну, історичні та культурні визначні події, які за допомогою емоцій створюють особистісну мотивацію, що проявляється у поведінці дітей.

1.2. Особливості формування патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти

Виховання патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти – це багатоаспектний процес, який спирається на загальному розвитку дошкільників, у тому числі – самооцінці, самосвідомості, емоційно-почуттєвої складової тощо.

О. Кононко виділяє три чинники активного впливу на формування

патріотичних почуттів:

1. *Міжособистісна співпраця*, яка дозволяє організувати індивідуальні виховні ситуації для дошкільника. Як приклад взаємодії візьмемо позицію батьків здобувача дошкільної освіти – які приймають активну участь в різноманітних громадянсько-патріотичних заходах, займаються волонтерством. Дуже важливим є пояснення батьками вагомості відповідальної поведінки та реакції на різні життєві події, ситуації вибору та формування власних переконань. Основою такої співпраці є розуміння дошкільником правильності або неправильності власних моральних дій, що допомагає дитині дошкільного віку сформувати свою активну патріотичну життєву позицію.

2. *Соціально середовище взаємодія*, яке є цінною формою впливу дорослого на поведінку дитини (наприклад, педагог звертається до здобувачів дошкільної освіти, маючи на меті обґрунтувати певну ідею або думку, погодитись з їх позицією або переконанням, проханням виконати конкретну дію). У такому випадку дорослий одночасно здійснює вплив на всю групу дітей дошкільного віку. Наприклад, можна організувати у закладі дошкільної освіти виховний захід, який спрямований на розвиток соціально-моральної сфери дошкільника, формування патріотичних почуттів. Але дотримуватись конкретних умов: володіння своєї інтонацією, культура мовлення, емоційно забарвлене мовлення дорослого, користуватися основами акторської майстерності тощо [21, с. 43].

3. *Інформаційно-комунікаційні технології* (аудіо-, відеозасоби, інтерактивні вправи, періодичні видання (електронні та паперові) здійснюють опосередкований вплив на здобувачів дошкільної освіти, але такий вплив має регулярний та постійний характер. Для дошкільника такий вид впливу є цікавим та результативним, адже орієнтується на наочно-образне мислення дітей дошкільного віку.

Але треба відмітити, що все більш негативним для суспільства є вплив телебачення, інтернет пабліків та видань, який домінує над впливом сім'ї, закладі освіти або соціальних установ.

Отже, питання виховання патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти є особливо актуальним для сучасного суспільства. О. Кононко характеризує період старшого дошкільного дитинства як час формування особистості дитини, розвитку її моральних цінностей та базових світоглядних уявлень про навколишній світ.

Період раннього дитинства, за переконанням О. Вишневського, є першоосновою патріотизму людини. Виділяючи три етапи розвитку національної свідомості (державницький, територіальний та етнічний), головним з поміж них дослідник виділяє етап раннього етнічно-територіального усвідомлення особистості – коли формується фундамент патріотизму.

На думку дослідників (Г. Беленька, А. Богущ, А. Гончаренко, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Н. Рогальська та ін.), у дошкільному віці 6-7 років формується національна свідомість дитини, прищеплюється любов до Батьківщини, української культури, традицій, звичаїв, формується повага до різних народів, їх культури та менталітету.

Результат такого виховання - сформованість патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти. Патріотичні почуття розуміємо як вияв людини до своєї Батьківщини.

Патріотичні почуття є вищим духовно-моральним виявом, які включають відношення до природного та соціального довкілля, до себе, до інших. Компонентами патріотичних почуттів є:

- любов до природи рідного краю;
- повага української мови;
- почуття гордості до свого народу та країни;
- шанування історії країни;
- повага до героїв України.

Особливістю патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти є те, що вони розвиваються відповідно до любові до своєї родини, рідного краю, природи, свого місця проживання тощо (А. Богущ, Н. Гавриш). Такі почуття відзначаються емоційністю. Поступово, в ході систематичного та послідовного

ознайомлення дошкільників з навколишнім світом, поглиблюються їхні знання про рідне місто, природу, країну, її історію, формується фундамент для патріотичних почуттів любові до Батьківщини.

Вченими виділяється різні структурні компоненти патріотичного виховання. Це обґрунтовується психологічними та віковими особливостями розвитку дітей дошкільного віку. К. Крутій та Н. Гавриш виділяють 2 складові національно-патріотичного виховання:

- 1) *моральне виховання* (опанування здобувачем дошкільної освіти загальнолюдських цінностей, моральних правил у суспільстві тощо);
- 2) *національне виховання* (формування почуття любові до рідного краю, шановливе ставлення до країни, свого народу, його звичаїв, історії, героїв, культури, традицій [10,с.64].

Т. Поніманська характеризує національні почуття як систему емоцій, які демонструють відношення особистості до нації, її норм життя, до інших народів, вміння вивчати та розуміти історію, традиції, обряди, культуру українського народу.

Базовий компонент дошкільної освіти характеризує завдання патріотичного виховання, представимо коротку структури у рис.1.1.

**Рис.1.1. Завдання патріотичного виховання відповідно до змісту
Базового компоненту дошкільної освіти**

Відповідно до аналізу особливостей формування патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти можемо сформулювати загальну характеристику громадянина-патріота для дошкільників, що представлена у рис.1.2.

Рис.1.2. Загальна характеристика громадянина-патріота для дошкільників

Отже, особливості виховання у здобувачів дошкільної освіти патріотичних почуттів пов'язана зі специфікою дошкільного дитинства, процесом становлення емоційної сфери особистості.

1.3. Художня література та її вплив на формування патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти

Художня література є ефективним засобом виховання емоційного відгуку здобувачів дошкільної освіти. Тому вагому роль у вихованні патріотичних почуттів дітей має саме художнє слово.

Художня література є предметом наукових пошуків значної кількості дослідників: вплив на розумовий розвиток дошкільника (А. Богуш, О.Потебня, Ю. Руденко та ін.); на емоційно-почуттєву сферу (А. Богуш, Н.Гавриш, Н. Кирста, В. Плахтій та ін.); мотиваційну діяльність дітей (Н.Гавриш, Л. Фесенко та ін.); поведінкову сферу (А.Карнаухова, І. Попова

та ін.); духовний розвиток (Н. Богданець-Білоskalенко, А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Сиротич).

Аналізуючи виховний вплив художніх творів, І. Франко акцентував на їх роль у формуванні патріотичних почуттів: «Оті простесенькі байки, як дрібні тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності».

Художнє слово як виховний вплив на дітей вивчав О. Потєбня, виділяючи її як ефективний засіб розумового, морального виховання (вона дає елементарні знання про навколишній світ, природне довкілля, надає знання про норми поведінки та моральні правила, виховує любов до членів родини, повагу до матері та батька тощо), це позитивно впливає на емоції та розумовий розвиток здобувачів дошкільної освіти [37].

Впливу літератури, як дієвому чиннику виховання дітей дошкільного віку присвячені наукові пошуки Н. Богданець-Білоskalенко, А. Богуш та ін. Виховна цінність художньої літератури характеризується специфікою засобів виразності, адже мова твору є гарним варіантом прилучення дошкільників до краси літературного слова, вміння доречно обирати потрібні слова та фрази, які повністю передають його зміст, емоційне забарвлення, розкривають тему та ідею твору у логічній послідовності.

Відмітимо, що В. Сухомлинський виділяв образ рідного слова як ефективний шлях виховання патріотичних почуттів дітей, зазначаючи, що рідна мова - найважливіша ознакою будь-якої держави, обов'язкова складова Батьківщини.

В. Сухомлинський акцентує, що засобом художньої літератури куточок рідного краю – верба над ставком, вишневий сад, кремезний дуб – асоціюються з Батьківщиною.

Отже, художня література має значний виховний вплив на здобувача дошкільної освіти з самого народження. Спочатку це усна народна творчість. Оскільки саме завдяки фольклорним творам здійснюється прилученню дошкільника до української культури, формує патріотичні почуття до рідного краю. Це такі слова-прапорці рідної культури: чорнобривці, лелека, верба,

садок вишневий, соловейко, вишиваночка, хата, ненька, соняшники, писанка тощо. Вони допомагають дошкільникам відчутти особливості української культури, звичаїв та викликають почуття приязні та любові до рідного краю, родини, природи.

В. Сухомлинський виокремлює культ рідного краю, культ постаті, культ книжки, культ рідної мови. Любов до рідного краю починається з любові до своєї родини, найрідніших людей: «Батьківщина починається для дитини з шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над ставком, з пісень і казок над колискою» [32].

На значенні художньої літератури для формування патріотичних почуттів акцентували науковці у своїх дослідженнях (С. Карпова, Н. Карпінська, Л.Славіна та ін.) До переваг використання творів вчені відносять можливість впливати на емоційний прояв здобувачів дошкільної освіти дітей до літературних героїв творів. Н. Карпінської наголошує на тому, що дошкільники швидко і безпомилково формують власне ставлення до конкретних героїв творів. Вчинки персонажів діти порівнюють із власним життєвим досвідом і переносять на своє оточення або себе. Їхнє оцінювання дій та вчинків набуває свідомого характеру [20].

На становлення в здобувачів дошкільної освіти зацікавленості до конкретних подій, рідного краю важливо впливати на емоційний стан дошкільників. Таким засобом впливу на формування патріотичних почуттів є художня література, що є ключем до усвідомленого сприймання дошкільником навколишнього довкілля. Вплив літератури на здобувача дошкільної освіти має вагомє значення, адже у простій формі дає можливість розвивати особистісні якості, власне відношення до явищ та подій у соціумі.

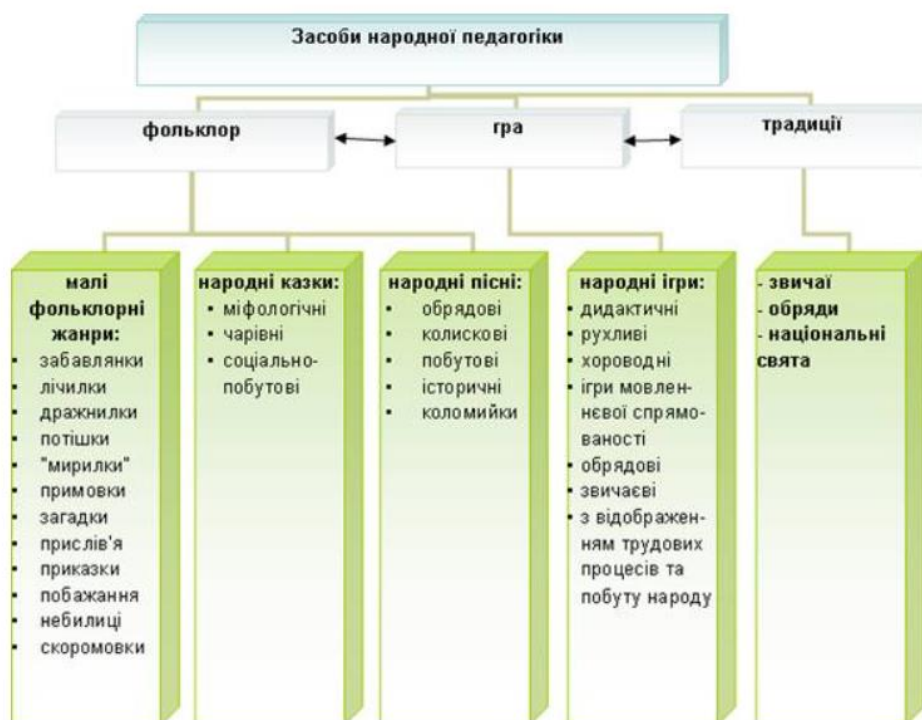
Наукові доробки дослідників (Н. Карпінська, М. Коніна) акцентують увагу на важливу роль художніх творів у вихованні сміливості, чуйності у здобувачів дошкільної освіти. Значення використання дитячої літератури під час виховання дошкільників розглядається у багатьох наукових роботах (О.Білецький, Н. Богданець-Білокаленко, О. Зубарева, А. Каніщенко, С. Ковальчук, А. Костецький, В. Плахтій, О. Савченко, А. Терновський,

Ю. Ярмиш тощо).

Одним із результативних засобів впливу на емоційний стан здобувача дошкільної освіти є емоційне забарвлення будь-якого тексту, чим і характеризується дитяча художня література. Твори дитячої літератури розвивають емоційність дитини, вміння переживати за іншого, формують суб'єктивний світ. Під час сприймання художньої літератури дошкільники проживають конкретні дії (перевтілюють, переймають роль на себе).

Прилучення здобувачів дошкільної освіти до традицій, звичаїв, обрядів свого народу, країни, народу починається від самого народження, від наспівування колискових, розповідання дорослими коротких віршів, пестушок, потішок, казок. На важливість впливу усної народної творчості на патріотичні почуття дітей дошкільного віку наголошували А. Богуш, Н.Богданець-Білокаленко, та ін. Важливою особливістю усної народної творчості є усна форма створення й передачі інформації про побут, життя народу від покоління до покоління як важливої спадщини.

Представимо засоби народної педагогіки, що сприяють формуванню патріотичних почуттів у дошкільників у рис.1.3.

Рис.1.3. Засоби народної педагогіки, що сприяють формуванню патріотичних почуттів дошкільників

Український народний фольклор варіативний за жанровою структурою і класифікується на прозовий (художня проза, документальна) та поетичний. Фольклорні тексти (пісні, вірші, мирилки, колискові, потішки, заклички, примовки, приказки, забавлянки, казки тощо), стимулюють дитячу фантазію до аналізу вчинків героїв і має важливе значення. Поетичну групу фольклорних творів формують пісні та думи. Народна пісня – це джерело традицій, культури, звичаїв, побуту українського народу. Виділяють трудові, календарно-обрядові пісні, колядки, щедрівки, весільні, обжинкові, хороводні та історичні пісні – відтворення побуту та життя українського народу.

Вірші також мають вагомe значення для розвитку емоційної сфери дошкільників, адже вони допомагають здобувачу дошкільної освіти фокусуватися на центральній ідеї в тексті, характеризуються образністю висловлювання, римованістю, поетичністю та допомагають передати головну думку твору та емоцій доступні для дитини дошкільного віку [6,с.64].

Найголовніше місце у розвитку здобувачів дошкільної освіти мають казки. Українська народна казка допомагає розвивати психічні процеси, вона допомагає у ролях зрозуміти зміст твору та пережити емоції персонажів тексту. Вона сповнена художніми засобами, які підкреслюють емоційність художнього тексту засобом гіперболізації, повторів, зачину, алегорій та кінцівки. Казка - джерело народної мудрості, яка у доступній формі навчає перевтілитись, розуміти, переживати.

Важливість української казки для здобувачів дошкільної освіти досліджувалося в різних аспектах: використання методичних прийомів взаємодії з народною казкою (О. Трифонова, Л. Фесенко); драматизація та інсценування народної казки (Н. Карпінська); морально-естетичне виховання (Л. Байкієва, Н. Салімханова), виокремлення виховного значення казки (С. Литвиненко).

Саме народна казка допомагає здобувачу дошкільної освіти за допомогою образів рослин, тварин, явищ природи пережити різні ситуації, і за допомогою казки фундаментальні неусвідомлені моделі поведінки заміщуються конструктивними варіантами співпраці із світом [34,с.94].

Характерні ознаки казки представимо у рис.1.4.

Характерні ознаки казки:

- походження та поширення в усній формі;
- розповідна форма (з відповідними зворотами, зверненнями тощо);
- вигаданість (фантастичність того, про що йдеться в казці);
- умовність зображуваних подій і героїв (відсутність конкретики, лише загальне уявлення про персонажів, про час і місце, де відбувається дія);
- боротьба добра і зла з обов'язковою перемогою добра;
- чітка побудова (зачин, основна частина, кінцівка);
  - послідовність розвитку подій;
- утілення народних уявлень та ідеалів; • традиційні художні засоби (утілення рис людей в образах тварин або рослин, випробування героїв, повтори (у мові та в подіях), перебільшення, порівняння, діалоги тощо).

Рис.1.4. Характерні ознаки казки

Український казкотерапевт Р. Ткач так окреслює вплив народної казки на розвиток здобувачів дошкільної освіти: «З героєм казки діти навчаються розпізнавати добро та зло, щедрість та скупість, хоробрість та боягузтво, вірність та зраду. Саме казки розвивають нашу фантазію, вміння переживати або перевтілюватися у персонажів казок і допомагали адаптуватися до моральних правил та норм певного соціуму. Сучасні дошкільники, слухаючи українські народні казки, проходять шлях пізнання навколишнього світу і отримання певного життєвого досвіду...» [29].

Вивчення змісту літературних творів для здобувачів дошкільної освіти дозволяє виділити дієві засоби впливу художньої літератури на:

➤ когнітивну сферу здобувачів дошкільної освіти (поступовість подання певної інформації; правдивість образу героя; відповідність віковим особливостям дошкільників і значення для емоційної сфери);

➤ емоційну сферу здобувачів дошкільної освіти (емоційне забарвлення тексту, можливість викликати емоції; образність тексту, змістовність тексту; стислість; мовні символи);

- мотиваційну сферу здобувачів дошкільної освіти (мотивація вчинків персонажів; подолання певних труднощів героями; результат);
- поведінкову сферу (використання принципів позитивної взаємодії; вияв персонажами моральних вчинків; ціннісні принципи героїв).

Таким чином, значення художньої літератури як ефективного засобу формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку зумовлена віковими особливостями розуміння здобувачем освіти змісту літературного твору, бажанням наслідувати поведінку головного героя, порівняння їх вчинків із своїм життєвим досвідом.

Проаналізуємо прислів'я як короткі, стислі поетичні тексти повчального змісту, що передаються від покоління до покоління. Український народ здавна застосовував малі жанри для виховання маленьких дітей, адже вони виявляють подвійний вплив на особистість за формою і змістом.

Важливими для формування патріотичних почуттів є використання у освітньому процесі та повсякденній діяльності історичних оповідань, легенд та міфологічних творів про життя українського народу, духовність. Значним є одна з пріоритетних ідей текстів таких творів – важкий шлях, боротьба українського народу з загарбниками, де українець є борцем за правду, захисником Батьківщини. Він хоробрий, мужній, кмітливий.

У формуванні патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти застосовують оповідки з міфології українського народу. Міф – це оповідь про створення всесвіту, життя тварин, рослин, походження ремесл та явищ. Таким текстам властива історико-героїчна, міфологічна основа з проєкцією на події минулого, стародавнього періоду.

Виховання патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за допомогою художньої літератури розпочинається з ознайомлення з художнім текстом, порівняння себе з головним героєм, з застосуванням театралізації, емоційних проявів, оскільки в дитячій художній літературі показується бажання народу, героїчні вчинки, описуються картини звичайного життя народу, побуту.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Особливості проведення дослідно-експериментальної роботи

Для аналізу стану сформованості патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти за допомогою художньої літератури та моніторингу за динамікою розвитку виділеного явища було проведено педагогічний експеримент у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний, які передбачали такі завдання:

- виділити критерії та показники сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобом художньої літератури;
- виокремити рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей;
- розробити систему роботи щодо формування патріотичних почуттів за допомогою художньої літератури та перевірити її ефективність.

Експериментальна робота організовувалась на базі Херсонського закладу дошкільної освіти № 85 Херсонської міської ради (за українським законодавством). Констатувальним етапом дослідження було задіяно 16 дітей (старша група ЗДО) та 2 вихователя закладу дошкільної освіти. Діти дошкільного віку були розподілені на експериментальну групу (ЕГ) та контрольну групу (КГ).

Під час планування роботи керувалися положенням про сенситивність старшого дошкільного віку до морального виховання.

Аналіз стану сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти відбувався під час констатувального етапу нашого дослідження.

На першому етапі розв'язувались такі завдання:

- 1) виділялись критерії і показники вихованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за допомогою художньої літератури;
- 2) підбирався діагностичний інструментарій;

- 3) проводилися серії діагностичних процедур;
- 4) аналізувались отримані результати діагностики;
- 5) виділялись рівні вихованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку.

Критерії було виділено ідентичні компонентам патріотичного виховання, а саме: когнітивний, ціннісний та поведінковий.

Показники когнітивного критерію: знання про малу та велику Батьківщину, ознайомлення з державними символами України, традиціями, звичаями українського народу; розуміння приналежності до малої і великої Батьківщини; вміння робити власні висновки відповідно до вчинків героїв літературних творів.

Показники ціннісного критерію: зацікавленість вивченням історії своєї країни, традиціями та культурою України; бажання до опанування українською мовою; любов до родини; гордість за героїв України та збройних сил України; вияв емоцій до змісту художніх творів, вміння порівнювати вчинки персонажів творів з їхніми особистісними якостями.

Показники поведінкового критерію: вияв співпереживання рідним, та оточуючим; турбота про близьких, світ природи, допомога дорослим; перенесення позитивної поведінки літературних героїв на ситуації пов'язані з власним життям.

Для експериментального виділення рівнів сформованості патріотичних почуттів було обрано комплекс діагностичних методик, які представлено в таблиці 2.1.

Діагностичні методики вимірювання показників сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти (%)

Критерії	Показник	Метод
Когнітивний	Знання про малу та велику Батьківщину, ознайомлення з державними символами України, традиціями, звичаями українського народу; розуміння приналежності до малої і великої Батьківщини; вміння робити власні висновки відповідно до вчинків героїв літературних творів.	Методика словника-понять; опитування; малюнок «Моя Батьківщина»; «Державні символи»; дидактична гра «Вгадай героя».
Ціннісний	Зацікавленість вивченням історії своєї країни, традиціями та культурою України; бажання до опанування українською мовою; любов до родини; гордість за героїв України та збройних сил України; вияв емоцій до змісту художніх творів, вміння	бесіда за казкою «Котигорошко»; спостереження за діяльністю дошкільників.

	порівнювати вчинки персонажів творів з їхніми особистісними якостями.	
Поведінковий	Вияв співпереживання рідним, та оточуючим; турбота про близьких, світ природи, допомога дорослим; перенесення позитивної поведінки літературних героїв на ситуації пов'язані з власним життям.	Малюнок «Моя родина»; дидактичні ігри «Помічники», «Буду як»; спостереження за діяльністю дошкільників.

Ці методики передбачали отримання конкретних результатів щодо рівня сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти відповідно до обраних критеріїв.

Під час констатувального експерименту аналізувалась роль родин вихованців у формуванні патріотичних почуттів дітей дошкільного віку. Головними методами були опитування та бесіди, які проводились з батьків і вихователями закладу дошкільної освіти.

Відповідно до критеріїв з показниками рівні сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти виділили рівні: високий, задовільний, початковий. Детальний опис рівнів сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти представлено у додатку А.

Для розуміння ставлення вихователів до питання формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури, було запропоновано анкету з питаннями:

1. Охарактеризуйте поняття «патріотизм», «патріотичні почуття»?
2. Чи є важливим питання формування патріотичних почуттів здобувачів

дошкільної освіти?

3. Які методи формування патричних почуттів дошкільників Ви використовуєте у своїй професійній діяльності?

4. Чи використовуєте художню літературу для формування патріотичних почуттів дітей?

Запропоновані опитувальники представлено у додатку Б.

Представимо статистичні дані отримані під час проведення констатувального етапу наукової роботи.

З метою виділення рівня розуміння здобувачами дошкільної освіти головних понять досліджуваного явища застосовували методику словника-понять, які представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.3.

Рівні розуміння здобувачами дошкільної освіти головних понять за методикою словника-понять (у %)

Поняття	Рівень розуміння змісту понять		
	Високий	Задовільний	Початковий
Родина	16	46	38
Моя оселя	14	45	41
Країна	15	46	39
Батьківщина	14	47	39
Патріотизм	12	44	44

Проаналізуємо судження здобувачів дошкільної освіти з понять «Батьківщина» та «Патріотизм». Поняття «Батьківщини» у дошкільників пов'язане з:

- 1) містом народження (22 %).
- 2) місцем проживання (18%).
- 3) країною (30%)
- 4) столицею країни (12%).
- 5) улюбленим місцем (7%).
- 6) Країною, яку захищають воїни (40%).

Розуміння переконань здобувачів дошкільної освіти про Батьківщину засвідчують, що вони володіють окремими знаннями, але вони не послідовні та фрагментарні. Говорячи про Батьківщину, здобувачі дошкільної освіти згадують місце де народились, виліцо на якій живуть, також воїнів нашої країни.

Почуття любові до своєї країни у окремих дошкільників нерозривно пов'язано з воїнами, що захищають нашу країну: «Патріотизм – це коли людина любить країну» (54%), «Захищає країну, родину» (24%).

Узагальнені отримані дані діагностичних методик за когнітивним критерієм показано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за когнітивним критерієм на констатувальному етапі (у %)

Показник	Рівень					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Знання про малу та велику Батьківщину, ознайомлення з державними символами України, традиціями, звичаями українського народу	18	16	36	38	46	46
Розуміння приналежності до малої і великої Батьківщини	16	16	38	36	46	48
Вміння робити власні висновки відповідно до вчинків героїв літературних творів	18	20	52	54	30	26

Рівень сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти

за ціннісним критерієм (поцінування історії, традицій, культури українського народу; любов до родини, рідного міста; гордість за бойові заслуги Збройних Сил України; вияв емоцій на дії персонажів літературних текстів) виділився за допомогою використання бесіди за казкою «Котигорошко», ситуацій вибору.

Результати отриманих даних щодо рівнів сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за ціннісним критерієм представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за ціннісним критерієм на констатувальному етапі (у %)

Показники	Рівні					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Зацікавленість вивченням історії своєї країни, традиціями та культурою України	14	14	38	40	48	46
Бажання до опанування українською мовою; любов до родини; гордість за героїв України та збройних сил України;	36	38	42	44	22	18

Вияв емоцій до змісту художніх творів, вміння порівнювати вчинки персонажів творів з їхніми особистісними якостями	20	18	40	42	40	40
--	----	----	----	----	----	----

Рівень сформованості патріотичних почуттів дошкільників за поведінковим критерієм аналізувався за допомогою методики «Моя родина», гри «Помічники», ситуацій вибору, бесіди «Буду як».

Мета пропонованих ситуацій вибору – виділити рівні вияву у дітей дошкільного віку співпереживання та співчуття до інших людей, вияви турботи, готовність до допомоги дорослим.

Отримані дані щодо рівнів сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за поведінковим критерієм представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Рівні сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за поведінковим критерієм на констатувальному етапі (у %)

Показники	Рівні					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Вияв співпереживання рідним, та оточуючим	16	18	40	40	44	42

Турбота про близьких, природи, допомога дорослим світ	18	18	38	36	44	46
Перенесення позитивної поведінки літературних героїв на ситуації пов'язані з власним життям.	14	14	38	36	48	50

За зведеними результатами проведеної роботи розподіл опитуваних дошкільників за рівнями сформованості патріотичних почуттів має такий вигляд: високий рівень – 20 % дітей контрольної групи та 22% дошкільників експериментальної групи, задовільний рівень – 38 % дітей контрольної групи та 40% у експериментальній групі, початковий рівень 42 % здобувачів дошкільної освіти контрольної групи та 38% дітей експериментальної групи. Представимо узагальнені результати констатувального етапу дослідження у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Узагальнені результати констатувального етапу дослідження (у %)

Рівні	Група	
	Контрольна	Експериментальна
Високий	20	22
Задовільний	38	40
Початковий	42	38

Для розуміння ставлення вихователів закладу дошкільної освіти до

формування патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти їм було запропоновано відповісти на питання анкети, що представлено у додатку Б.

Результати опитування засвідчують, що всі педагоги вважають цю проблему актуальною та важливою.

Отже, проблема формування патріотичних почуттів набуває актуальності особливо з проєкцією на сучасні кризові умови в Україні (повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої держави). Оскільки мовленнєвий компонент є одним з пріоритетним в дошкільному віці, особливу увагу необхідно приділити відбору художньої літератури та розуміння дитиною дошкільного віку художніх образів у контексті формування патріотичних почуттів.

2.2. Зміст роботи щодо формування патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти засобом художньої літератури

Аналіз наукової літератури переконує, що сформованість патріотичних почуттів дошкільників є невід'ємною частиною усього освітнього процесу закладі дошкільної освіти, а використання його засобів потребує врахування різних аспектів.

Завдання експериментальної роботи окреслені такі:

- 1) розширити основи патріотизму у здобувачів дошкільної освіти за допомогою знайомства з історією та культурою рідного краю;
- 2) поглиблювати уявлення дітей дошкільного віку про побут, та дозвілля в країні;
- 3) сформувати знання про видатних діячів, життя яких пов'язане із рідним краєм;

Засобами виховання патріотичних почуттів виділено такі: серія занять народознавчого характеру з використанням художньої літератури (додаток В); робота з образотворчою складовою «Моя країна в малюнках», інтегровані заняття, використання матеріалів проєкту «Книга-мандрівка. Україна» (<https://www.youtube.com/channel/UChq5vXBXgKpU0Nx18pDKyw>) та проєкту «Дітям про Україну» (<https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/proekt-dityam-pro-ukrainu>), літературного проєкту «Казки Херсонщини»,

матеріали з YouTube каналу Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрові Чайки (<https://www.youtube.com/@LibraryKsUa/videos>) .

З метою зацікавлення дітей до історії рідного краю нами було запропоновано ознайомитись з відеоматеріалами про історію та культурні пам'ятки Херсонщини та запропонували батькам з дітьми створити лепбук «Мій Херсон». Приклад такого лепбуку для батьків та дітей дошкільного віку представлено у рис.2.1.

Рис.2.1. Приклад лепбуку «Херсон»

Ознайомлення здобувачів дошкільної освіти з рідним містом здійснювалось у процесі вивчення літературної творчості сучасних письменників та поетів. Це такі, як Володимир Куликівський, Едуард Гром, Валентина Нижегороденко, Таїсія Щерба, Анатолій Щербина, Микола Братан,

Микола Василенко тощо.

Також запропонована серія занять з формування патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти, які представлено у додатку В.

Запропоновано творчі вправи для обговорення у тематичному куточку. Основа таких вправ – твори художньої літератури про природу та рідний край.

Наводимо приклад творчих вправ, які використовувались в процесі роботи в експериментальній групі:

«Летять журавлі».

Мета: сформувати та закріпити знання про птахів, вміти їх розпізнавати. Спонукає бажання спостерігати за життям птахів, берегти природу рідного краю.

Зміст: читання та робота з текстом оповідання І. Соколова-Микитова «Відлітають журавлі». Знайомство та вивчення вірша за допомогою ейдетики Д.Павличка «Зажурилась квітка».

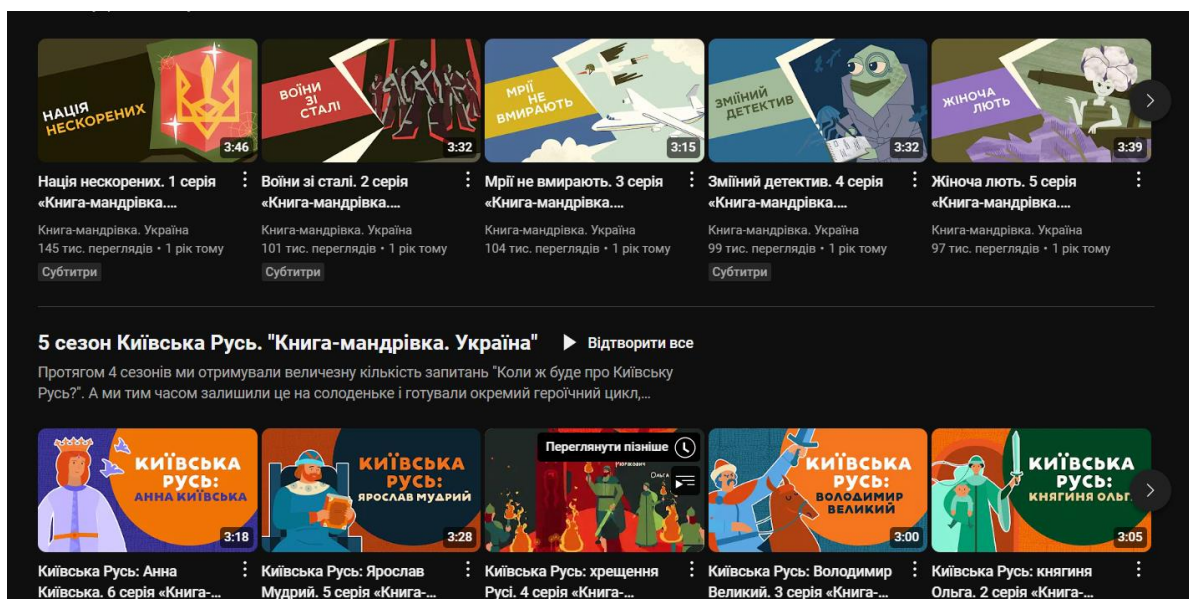
Ефективною було використання українського проєкту «Книга мандрівка. Україна», який був створений у 2017 році і включає: ілюстровану книгу та відеоматеріали, розміщені та авторському youtube каналі <https://www.youtube.com/@Knyga-mandrivka>. Цей проєкт пропонує за допомогою серії книг ознайомити дітей з кожною областю України та її цікавинками, вивчити сучасну історію міст за допомогою окремої серії книг та також на основі відео про видатних постатей та подій України викликати гордість за свою країну та зацікавленість до вивчення своїх коренів. Зображення прикладів матеріалів, розміщених у книгах представлено у рис.2.2.

Рис.2.2. Приклади матеріалів книг проєкту «Книга-мандрівка. Україна»

Тематика відео для дітей з ознайомлення з сучасними та історичними важливими подіями, відомими українцями за проєктом «Книга-мандрівка. Україна» продемонстровано у рис.2.3.

Рис.2.3. Тематика відео для дітей з ознайомлення з сучасними та історичними важливими подіями, відомими українцями за проєктом «Книга-мандрівка. Україна»

Цікавої формою співпраці здобувачів дошкільної освіти, батьків та педагогів є створення портфоліо з сучасними українськими творами. Приклади подано у рис.2.4.

Рис.2.4. Приклад портфолію з сучасними українськими творами

Отже, у результаті цілеспрямованої роботи у експериментальній групі діти розширили свої знання про історію свого краю, дитячих авторів рідного краю, познайомились з сучасної української літературою. Звернення до фольклору, прослуховування українських народних казок, відгадування загадок, співи народних пісень викликали зацікавленість до пізнання історичної спадщини, культури своєї країни, рідного краю.

2.3. Результати проведеного дослідження

Під час організації педагогічного експерименту було дотримано такі вимоги: приблизно однаковий рівень сформованості патріотичних почуттів у

контрольній та експериментальній групах та бажання вихователів виховувати патріотичні почуття дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури.

Метою формувального етапу нашої роботи - виконати експериментальну перевірку результативності запропонованої системи вправ з формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобами художньої літератури.

Результати отриманих результатів сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за когнітивним рівнем на контрольному етапі дослідження подано у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Результати отриманих результатів сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за когнітивним рівнем на контрольному етапі дослідження (у %)

Показник	Рівень					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Знання про малу та велику Батьківщину, ознайомлення з державними символами України, традиціями, звичаями українського народу	18	26	38	54	44	20
Розуміння приналежності до малої і великої Батьківщини	18	26	40	62	42	12
Вміння робити власні висновки відповідно до вчинків героїв літературних творів	22	34	56	60	22	6

Результати за цим критерієм свідчать про значні зміни в рівнях сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти експериментальної групи.

Результати рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку засобами художньої літератури за ціннісним критерієм на контрольному етапі експериментального дослідження представлено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Результати рівнів сформованості патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку засобами художньої літератури за ціннісним критерієм на контрольному етапі експериментального дослідження (у %)

Показники	Рівні					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Зацікавленість вивченням історії своєї країни, традиціями та культурою України	14	28	42	58	44	14
Бажання до опанування українською мовою; любов до родини; гордість за героїв України та збройних сил України;	36	44	48	52	16	4
Вияв емоцій до змісту художніх творів, вміння порівнювати вчинки персонажів творів з їхніми особистісними якостями	20	28	42	48	38	24

Результати сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за поведінковим критерієм на контрольному етапі дослідження представлено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Результати сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за поведінковим критерієм на контрольному етапі дослідження (у %)

Показники	Рівні					
	Високий		Задовільний		Початковий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Вияв співпереживання рідним, та оточуючим	18	28	42	56	40	16
Турбота про близьких, світ природи, допомога дорослим	20	36	40	56	40	8
Перенесення позитивної поведінки літературних героїв на ситуації пов'язані з власним життям.	18	26	42	52	40	22

Оцінити результативність проведеної роботи щодо формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури та порівняти динаміку рівнів сформованості вдалось за допомогою контрольного зрізу на контрольному етапі дослідження. Зміст завдань був

ідентичний констатувальному етапу дослідження. Порівняльна характеристика кількісних змін та констатувальному та контрольному етапах дослідження подано у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Порівняльна характеристика кількісних змін та констатувальному та контрольному етапах дослідження (у %)

Рівні	Групи			
	Контрольна		Експериментальна	
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Констатувальний етап	Контрольний етап
Високий	20	22	22	36
Задовільний	38	42	40	54
Початковий	42	36	38	10

Таким чином, аналіз результатів проведеної наукової роботи підтвердив ефективність запропонованої системи вправ спрямованої на формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань дослідження, можна зробити такі загальні висновки:

1. Історико-філософський аналіз патріотизму засвідчує, що його зміст трактується по-різному відповідно до певної історичної доби. Дослідники вивчають патріотизм як моральний та політичний принцип, моральне почуття, а також соціальну цінність.

Таким чином, патріотизм є відношенням людини до своєї Батьківщини, яке демонструється в поведінці, діях, емоціях. Але аналізуючи історичну складову поняття, то необхідно це поняття розглядати з позиції соціуму, а також кожної окремої особистості—любов до батьків, рідного краю, української мови тощо.

Патріотизм формується під час патріотичного виховання. «Вікіпедія» характеризує «патріотичне виховання» як систематичний виховний вплив, що спрямована на формування патріотичних почуттів, тобто позитивного ставлення до Вітчизни та до народної культури, традицій, звичаїв.

Патріотичні почуття – це сутність терміну «патріотизм», а саме: національна свідомість, національна гідність, національна гордість, любов до Батьківщини, відданість народу, почуття обов'язку країни, гордість історичну спадщину та перспективи розвитку, шана традицій, звичаїв, української мови, співчуття до страждань народу й переживання за долю суспільства.

Формування патріотичних почуттів реалізується за допомогою патріотичного виховання. Вихованість патріотичних почуттів розуміємо як результат виховного впливу, спрямованого на розширення знань молодого покоління про свою країну, історичні та культурні визначні події, які за допомогою емоцій створюють особистісну мотивацію, що проявляється у поведінці дітей.

2. Виховання патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти – це багатоаспектний процес, який спирається на загальному розвитку

дошкільників, у тому числі – самооцінці, самосвідомості, емоційно-почуттєвої складової тощо.

Патріотичні почуття є вищим духовно-моральним виявом, які включають відношення до природного та соціального довкілля, до себе, до інших. Компонентами патріотичних почуттів є: любов до природи рідного краю; повага української мови; почуття гордості до свого народу та країни; шанування історії країни; повага до героїв України.

Особливістю патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти є те, що вони розвиваються відповідно до любові до своєї родини, рідного краю, природи, свого місця проживання тощо. Такі почуття відзначаються емоційністю. Поступово, в ході систематичного та послідовного ознайомлення дошкільників з навколишнім світом, поглиблюються їхні знання про рідне місто, природу, країну, її історію, формується фундамент для патріотичних почуттів любові до Батьківщини.

3. Для аналізу стану сформованості патріотичних почуттів у здобувачів дошкільної освіти за допомогою художньої літератури та моніторингу за динамікою розвитку виділеного явища було проведено педагогічний експеримент у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний, які передбачали такі завдання: виділити критерії та показники сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку засобом художньої літератури; виокремити рівні сформованості патріотичних почуттів у дітей; розробити систему роботи щодо формування патріотичних почуттів за допомогою художньої літератури та перевірити її ефективність.

Аналіз стану сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти відбувався під час констатувального етапу нашого дослідження.

На першому етапі розв'язувались такі завдання: виділялись критерії і показники вихованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти за допомогою художньої літератури; підбирався діагностичний інструментарій; проводилися серії діагностичних процедур; аналізувались отримані результати діагностики; виділялись рівні вихованості патріотичних

почуттів дітей дошкільного віку.

Критерії було виділено ідентичні компонентам патріотичного виховання, а саме: когнітивний, ціннісний та поведінковий.

Показники когнітивного критерію: знання про малу та велику Батьківщину, ознайомлення з державними символами України, традиціями, звичаями українського народу; розуміння приналежності до малої і великої Батьківщини; вміння робити власні висновки відповідно до вчинків героїв літературних творів.

Показники ціннісного критерію: зацікавленість вивченням історії своєї країни, традиціями та культурою України; бажання до опанування українською мовою; любов до родини; гордість за героїв України та збройних сил України; вияв емоцій до змісту художніх творів, вміння порівнювати вчинки персонажів творів з їхніми особистісними якостями.

Показники поведінкового критерію: вияв співпереживання рідним, та оточуючим; турбота про близьких, світ природи, допомога дорослим; перенесення позитивної поведінки літературних героїв на ситуації пов'язані з власним життям.

Під час констатувального експерименту аналізувалась роль родин вихованців у формуванні патріотичних почуттів дітей дошкільного віку. Головними методами були опитування та бесіди, які проводились з батьків і вихователями закладу дошкільної освіти.

Відповідно до критеріїв з показниками рівні сформованості патріотичних почуттів здобувачів дошкільної освіти виділили рівні: високий, задовільний, початковий.

Отже, проблема формування патріотичних почуттів набуває актуальності особливо з проєкцією на сучасні кризові умови в Україні (повномасштабне вторгнення рф на територію нашої держави). Оскільки мовленнєвий компонент є одним з пріоритетним в дошкільному віці, особливу увагу необхідно приділити відбору художньої літератури та розуміння дитиною дошкільного віку художніх образів у контексті формування патріотичних почуттів.

4. Завдання експериментальної роботи окреслені такі: розширити основи патріотизму у здобувачів дошкільної освіти за допомогою знайомства з історією та культурою рідного краю; поглиблювати уявлення дітей дошкільного віку про побут, та дозвілля в країні; сформувати знання про видатних діячів, життя яких пов'язане із рідним краєм;

Засобами виховання патріотичних почуттів виділено такі: серія занять народознавчого характеру з використанням художньої літератури (додаток В); робота з образотворчою складовою «Моя країна в малюнках», інтегровані заняття, використання матеріалів проєкту «Книга-мандрівка. Україна» та проєкту «Дітям про Україну», літературного проєкту «Казки Херсонщини», матеріали з YouTube каналу Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки.

З метою зацікавлення дітей до історії рідного краю нами було запропоновано ознайомитись з відеоматеріалами про історію та культурні пам'ятки Херсонщини та запропонували батькам з дітьми створити лепбук «Мій Херсон». Ознайомлення здобувачів дошкільної освіти з рідним містом здійснювалось у процесі вивчення літературної творчості сучасних письменників та поетів. Це такі, як Володимир Куликівський, Едуард Гром, Валентина Нижегородко, Таїсія Щерба, Анатолій Щербина, Микола Братан, Микола Василенко тощо.

Ефективною було використання українського проєкту «Книга мандрівка. Україна», який був створений у 2017 році і включає: ілюстровану книгу та відеоматеріали, розміщені та авторському youtube каналі. Цей проєкт пропонує за допомогою серії книг ознайомити дітей з кожною областю України та її цікавинками, вивчити сучасну історію міст за допомогою окремою серії книг та також на основі відео про видатних постатей та подій України викликати гордість за свою країну та зацікавленість до вивчення своїх коренів.

Оцінити результативність проведеної роботи щодо формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури та порівняти динаміку рівнів сформованості вдалось за

допомогою контрольного зрізу на контрольному етапі дослідження. Зміст завдань був ідентичний констатувальному етапу дослідження. Аналіз результатів проведеної наукової роботи підтвердив ефективність запропонованої системи вправ спрямованої на формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку за допомогою художньої літератури.

Перспективою подальших наукових розвідок вбачаємо у наступності формування патріотичних почуттів старших здобувачів дошкільної освіти та в учнів початкових класів загальноосвітньої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. В. Моральне виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. http://library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url=/auteurs/view/298451/source:de_fault Умань, 2012. 20 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко]. АПН України. – 2-ге вид., випр. Київ: Світич, 2008. 430 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти. / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В. та ін. Київ, 2012. 26 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. Кн.1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 2003. – 280 с.
5. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : [кол. монографія] / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. – Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
6. Богданець-Білоskalенко Н.І. Національно-педагогічні погляди Софії Русової та Бориса Грінченка на розвиток освіти в Україні. Вісник Чернігівського держ. педагогічного ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Вип. 71. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2009. С. 63-66.
7. Богуш А. М. Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку / А. М. Богуш . Наук. записки Рівненського. Державного пед. ін-ту. Рівне, 1999. Вип. 5 : Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні. С.8-11.
8. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закл. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа, 2002. – 407 с.
9. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському

дитячому садку Концепція Софії Русової та сьогодення. Дошкільне виховання, 2016. №2. С.2 – 5.

10. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо- мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с. С. 64,47.

11. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини. URL:<http://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/12319/file.pdf> (дата звернення 07.03.2022)

12. Виховання патріотичних почуттів у дошкільному віці: Навчальна програма спецкурсу для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальність «Дошкільне виховання» / Автор-укладач Л.П.Шкрібтієнко. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. 10 с.

13. Газіна І. О. «Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики» автореферат Київ, 2008. – 15 с. 13.00.08

14. Гридковець Л.М. Долаймо труднощі разом з дитиною: казкотерапія дитячих проблем /Л.М.Гридковець. – Львів : Скриня, 2013. 68 с.

15. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В.Огнев'юк, К.І.Волинець. 3-є вид., доопр. та доп. Київ. Ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. 492 с.

16. Жаровська О.П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. Дисерт. ... кандидата педагогічних наук: Вінниця, 2015. 285 с.

17. Зайченко І.В. Педагогіка: підручник /І.В.Зайченко. – С.31. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/48782-241-sutnst-osoblivost-natsionalnogo-vihovannya.html>

18. Закон України «Про дошкільну освіту». – К. : Дошкільне виховання, 2001. – 33 с.

19. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану» 75
URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.naukprakt.konferentsiya/Informanalityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
20. Карнаухова А. Українська казка як засіб виховного впливу на особистість. / Вісник Інституту розвитку дитини.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/85/15380-ukra%D1%97nska-kazka-yak-zasib-vihovnogo-vplivu-na-osobistist.html>
21. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). – Київ : Освіта. 1998. 255с.
22. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України затверджена наказом МОН України від 06.06.2022 № 527
URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogovihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-shovtrativ-chinnistnakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>
(дата звернення 12.06.2022)
23. Лисенко Н. В., Мишаста Г. Й., Калуська Л. В., Скоморовська Б. Г. Використання усної народної творчості в дошкільних закладах : метод. реком. Івано-Франківськ, 1990. 37с.
24. Лисенко Н. Повернімось до джерел духовності. *Дошкільне виховання*. 2004. №4. С. 5–6.
25. Лист МОН України «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» від 10.06.2022 № 1/6267-22 URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/ (дата звернення 15.06.2022)
26. Єпіхіна М.А., Курило Н.О. Формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 96–99.

27. Малкович І. Втратити рідну мову і перейняти чужу – найгірший знак підданства. [Електронний ресурс]. URL: https://24tv.ua/vtratiti_ridnu_movu_i_pereynyati_chuzhu__naygirshiy_znak_pid_danstva__ivan_malkovich_n972953?fbclid=IwAR0pOTtuPOOAOFNvPKvC9TK775PMqrIQoDc2FcvOg3SScMlf0s56_1E0jA

28. Матвієнко С.І. Методичні основи патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Соціально-моральне виховання дошкільника: навч.метод. посіб. для студ. пед. спец. / Укл.: О. Л. Кононко, Н. П. Пихтіна, С. І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро, О. В. Лісовець; за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 415 с.

29. Меленєв Л. І. Батьківщина без мене обійтися може, а без неї – ні. / Матеріали XXIII Всеукраїнських педагогічних читань "Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина". Надстир'я, 2016. 316с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/15087/1/L_Melenets_VSuDsSSCHuSJB_IPPO.pdf

30. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія. – К.:, 2008.

31. Санівський О. М., Циганок О. О. Концентр «Україна – ментальність, доля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Матеріали XXIII Всеукраїнських педагогічних читань "Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина"Збірник матеріалів. Луцьк: Надстир'я, 2016. 316с.

[Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/5508/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%A1%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA.pdf>

32. Суютинова К.Є. Національно-мовленнева особистість:стан дослідження дефініції Науковий часопис Національного педагогічного

університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022.№85.С.204-207

[URL:http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/85/43.pdf](http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/85/43.pdf)

33. Тесленко С. О. Педагогіка партнерства у національно-патріотичному вихованні дитини старшого дошкільного віку. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»: зб. наук. пр. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 49. С. 135–141

34. Трифонова О.С. Національно-патріотичне виховання старших дошкільників засобами українського фольклору. Проблеми освіти : наук. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН молодьспорту України. Київ, 2012. Вип. 72. С. 94–98.

35. «Україна – моя батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І. І.Кичата, Ю.М. Палець; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.

36. Череповська Н. І. Медіаосвітні і ресурси розвитку патріотизму критичного мислення молоді: навчально-методичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. 156 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/book/mediaosvitni-resursy-rozvytku-patri/>

37. Чуприненко М. Є. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку в сім'ї [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiGi4_Y5qj8AhWOp4sKHSzgCSsQFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fs3c10cb4d5041b0a0.jimcontent.com%2Fdownload%2Fversion%2F1515567251%2Fmodule%2F6950686251%2Fname%2F%25D0%25A1%25D1%2582%25D0%25B0%25D1%2582%25D1%2582%25D1%258F.pdf&usg=AOvVaw1n_g0sVzwnFEjtFKwG-aLC

38. Харченко О. Як медіа можуть допомагати народу в кризові

часи? День. 2022. 18–19 лютого. № 11–12. С. 25, 28 –29.

39. Шевченко О. Дерев'яні HIMARS беруть на себе удари російських ракет. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/527778-derevyannye-himars-berut-na-sebyaudary-rossiyskih-raket>

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика рівнів сформованості патріотичних почуттів дітей дошкільного віку

Високий рівень. Діти мають чіткі уявлення про малу і велику Батьківщину, її природу та культурну спадщину, володіють необхідними знаннями про державні символи України, народні звичаї та обряди, розуміють сутність патріотичних почуттів, усвідомлює свою причетність до Батьківщини, володіють або прагнуть оволодіти українською мовою; проявляє активний інтерес до історії України, гордість за трудові та бойові заслуги старшого покоління. Виявляють любов до сім'ї та родини, надає допомогу дорослим у домашньому господарстві. Знають та вміють аналізувати літературні твори для дітей, співвідносить вчинки героїв літературних творів з їхніми моральними якостями, завжди наслідує позитивну поведінку літературних героїв у власній поведінці.

Задовільний рівень. Діти цього рівня мають нечітке уявлення про малу і велику Батьківщину, її природу і культурну спадщину, несистематизовані знання про державні символи України, народні звичаї та обряди; недостатньо чітко розуміє сутність патріотичних почуттів; усвідомлює свою причетність до Батьківщини, українською мовою володіє, але іноді переходить на російську. Проявляє інтерес до історії своєї країни, але серед заслуг старшого покоління визнає лише бойові. Виявляє любов до сім'ї та родини, але допомогу дорослим у домашньому господарстві надає епізодично. Знає літературні твори для дітей, але не співвідносить вчинки літературних героїв з їхніми моральними якостями, тому не завжди наслідує позитивну поведінку літературних героїв.

Початковий рівень. Старший дошкільник має узагальнені уявлення про малу і велику Батьківщину, фрагментарні знання про державні символи України, народні звичаї та обряди; не розуміє сутність патріотичних почуттів, не усвідомлює свою причетність до Батьківщини, слабо володіє українською мовою. Не проявляє інтерес до історії своєї

країни, байдуже ставиться до заслуг старшого покоління. Ставлення до членів сім'ї і родини вибіркоче, допомогу у домашніх справах надає лише під впливом дорослих. Знайомий з окремими літературними творами для дітей, але не співвідносить вчинки літературних героїв з їхніми моральними якостями, не наслідує позитивну поведінку літературних героїв у власному житті.

Анкета для вихователів дошкільних закладів освіти

Мета: виявити ставлення вихователів до проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку (питання 1, 2); визначити осмислення поняття «патріотичні почуття» стосовно дітей старшого дошкільного віку (питання 3); з'ясувати питання щодо організації змісту освітньо-виховної роботи з виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури (4, 5, 6).

1. Як Ви вважаєте, чи є актуальною проблема виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку?

---

2. Як Ви вважаєте, чи може сучасний дошкільний навчальний заклад досягти значних успіхів у вихованні патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури?

---

3. Як Ви розумієте поняття «патріотичні почуття»? Перерахуйте ознаки прояву патріотичних почуттів.

---

4. Які методи виховання патріотичних почуттів засобами художньої літератури Ви використовуєте у практиці роботи? Перерахуйте їх.

5-6. Чи приділяєте Ви увагу вихованню патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури? Якщо Ваша відповідь «так», то з якими труднощами при цьому Ви стикаєтесь?

Конспекти заняття з формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку з використанням художньої літератури

Тема: Я живу в Україні – це моя Батьківщина

Мета: Закріпити та поглибити знання та уявлення дітей про рідний край, про Україну; закріпити знання про державні та народні символи; уточнити сутність поняття «Батьківщина»; розвивати образну пам'ять, мислення, уяву; збагачувати активний словник дітей спорідненими та пестливими словами; виховувати глибокі почуття любові до рідної землі, Батьківщини; повагу до її народних та державних символів, звичаїв та традицій, гордість за свій народ; спонукати дітей до виявлення своєї активної життєвої позиції.

Матеріал: карта України, фотознімки Києва, картки з державними та народними символами, ляльки в українських костюмах.

Хід заняття

Вихователь: Любов до Батьківщини починається від батька й неньки. Батьки – це найрідніші люди для дитини. Сім'я та родина – це найбільша підтримка для кожного з нас. Послухайте і поясніть, чому так сказано у прислів'ях:

Шануй батька й неньку, то буде скрізь гладенько. Які мама й татко, таке й дитятко.

Там земля мила, де мати народила.

Яке дерево, такі його віти: які батьки, такі їхні діти. Без роду, хоч із мосту та у воду.

На сонці тепло, а біля мами добре.

- Так, з мамою у дитинки пов'язані найкращі емоції. Саме мама навчає любити: рідних та близьких, природу, мову рідну, рідний край.

- Наш край зветься Україна.

Вихователь озповідає вірш Ніни Шмурикової-Гаврилюк «Україна».

Україно, Україно!

В тебе пісня солов'їна, в тебе врода веселкова, калинова, барвінкова.

В тебе мова щебетлива, наче річенька грайлива. В тебе далі неозорі, тихі води, ясні зорі.

В тебе люди працьовиті, для добра й краси відкриті. В тебе серденько крилате – Як тебе нам не кохати?

- Діти, як називається наша Батьківщина? (*відповіді дітей*)

- Так, наша країна називається Україна. А скажіть, хто може пояснити, що таке Батьківщина? (*Рідний край, земля, де ми народились та живемо*).

- Так, вірно діти, а давайте пригадаємо який ми вивчили вірш про наш край, природу рідного краю?

Вірш Миколи Сингаївського «Добридень тобі, Україно моя!».

Струмок серед гаю, як стрічечка. На квітці метелик, мов свічечка.

Хвилюють, маюють,квітують поля – Добридень, тобі, Україно моя!

- Розкажіть про природу рідного краю, назвіть об'єкти рідної природи? (*я люблю свою яблуньку, сам із дідусем її садив; у нас під вікном росте калина і до неї прилітають взимку птахи, ягід поклювати*)

- Діти, знайдіть серед карток, картку з зображенням карти України (*Діти показують карту України*)

Вихователь демонструє ляльок: хлопчика та дівчинку в українських костюмах:

- Скажіть, а хто до нас сьогодні завітав? (*діти*)

- Як ви гадаєте, як їх звуть? (*відповіді дітей*)

- Хто вони? (*українці*)

- Чому ви вирішили, що це українці? (*бо вони в українському національному одязі*)

- Діти, а зараз я пропоную вам пограти в гру «Одягни хлопчика та дівчинку в український одяг» (*Робота в підгрупах*)

(*На магнітних дошках - силуети хлопчика та дівчинки, діти*)

добирають відповідні елементи українського одягу)

Вихователь: розповідає разом із дітьми (по одному рядку кожен) вірш

Олексія Довгого «Батьківщина».

Моя рідна Батьківщина Має назву Україна.

В мене й нація своя – Українець в мамі я.

Є й у мене й рідна мова,

Де українське кожне слово.

- Молодці, чудово справились з завданням, а скажіть мені якою мовою ми розмовляємо? (українською)
- Що означає поняття «рідна мова?» (та якою розмовляють у сім'ї)
- Чи знаєте, чому українську мову називають солов'їною? (вона така лагідна, як спів соловейка)
- Чому говорять, що мова – це душа народу? (бо кожен народ має свою мову, без мови немає народу)
- Звучить українська народна пісня «Ой, є в лузі калина»
- Діти, давайте пригадаємо про калину, хто може розказати про неї? (говорять, що калина – це символ України; калиною прикрашають коровай; калина гарна, як дівчина; ягоди калини вишивають на українській сорочці-вишиванці).
- Давайте з вами пригадаємо, які ми знаємо народні символи України (вишиванка, вишитий рушник, соняшник, волошка, колоски, барвінок, верба)
- Словесна гра «Краса народних символів». (мені дуже подобається вишиванка, вона така красива і на ній є вишиті грона калини, мені мама її вишила; мені подобається соняшник тим, що він як сонечко, так і хочеться його обійняти)
- На дошці вихователь викладає державні символи України.
- Давайте уважно роздивимось їх. Ось український герб, його називають тризубом. Як ви гадаєте, чому в нього така цікава назва?(бо зображено три зубчики)
- Так, діти. Число три завжди вважалося магічним, чарівним. У

Тризубі відображено триєдність життя: батько—мати—дитя, які символізують собою силу, мудрість і любов.

- А це український прапор. Погляньте, який він?
- Скільки у нього кольорів? *(два)*
- Назвіть їх? *(синій і жовтий)*
- А можливо хтось мені скаже, чому саме ці кольори вибрали для нашого прапора? *(блакитне чисте небо над колосистим полем)*

Прапор поділений навпіл по довжині. У верхній його частині синя барва – колір українського чистого неба *(вихователь демонструє фото голубого неба)*. А внизу – жовта барва – колір золотої ниви, стиглого колосся, пшеничного хліба *(показую фото золотистого поля)*

- А зараз ми з вами піднімемось всі і трішки помандруємо:

Фізкультхвилинка

З далекого краю, з далеких світів журавлик на крилах додому летів,
минав океани, ліси і моря,

вдивлявся крізь тумани - чия то земля? Чиї то долини, чиї то бори,
чиє то гніздечко гойдають вітри? пізнав Батьківщину - моя це земля,
моє це гніздечко, і мова моя!

З далекого краю, з далеких світів журавлик на крилах додому летів,
Пізнав Батьківщину - моя це земля, моє це гніздечко, і мова моя!

(Діти сідають на місця)

- А хто мені скаже як називається столиця України? *(Київ)*

Вихователь вивіщує на дошці фотознімки Києва.

- Вірно, діти.
- Що ви можете розказати про Київ? *(це велике місто, має велику річку Дніпро; має багато пам'ятників письменникам, композиторам, діячам; є в місті «Золоті ворота»).*

- Пригадайте, чому місто називається Київ? *(ми читали легенду ,що колись жили брати Кий, Щек і Хорив та сестра їхня Либідь. Назву місто успадкувало в честь брата Кия).*

Вихователь разом із дітьми розповідає легенду про трьох братів — засновників міста Києва. У ті давні часи жили три брати: один на ім'я Кий, другий

— Щек, третій — Хорив, та їх прекрасна сестра Либідь. Кий сидів на одній горі, Щек — на другій, а Хорив — на третій. Одного разу брати вирішили побудувати одне велике місто і назвати його на честь старшого брата Кия — Києвом. І до цього часу це місто росте і процвітає.

- А як ще можна описати наше місто?

(Проводиться гра “ Відкритий мікрофон, ” у ході якої діти виказують свої роздуми про Київ).

- Дітки, а можливо хтось скаже. Який символ нашого міста?

- Так, це каштани, які прикрашають весною своїм цвітом все місто.

- А зараз буде гра, кричіть: «Ура!» (Мозковий штурм). Я ставлю питання , а ви швидко відповідаєте:

- Як називається наша країна?

- Який народ живе на Україні?

- Як ми можемо сказати про кожного хлопчика, який мешкає в Україні?

- Як назвемо дівчинку?... А лагідно?

- Яка рідна мова в Україні?

- А які народні символи ви знаєте?

- А які державні символи ви знаєте?

- І головне місто нашої країни?

Вихователь вправляє дітей в доборі споріднених слів, спонукаючи їх відповідати на запитання в той же час закріплюючи знання.

- Молодці, малята, всі дуже гарно працювали! А зараз кожен із вас може побажати щось нашій рідній Батьківщині і прикріпити своїх голубів на плакат.

(Діти говорять свої побажання і прикріплюють на плакаті голуби миру вирізані із відбитків своїх ручок, які виготовляли напередодні).

Комплексне заняття «Від родини йде життя людини»

Мета: формувати у дітей почуття любові до рідних та обов'язку перед батьками, своїм народом, Батьківщиною.

Обладнання: Коробочки і фішки двох кольорів для дидактичної гри; кошики і картки із зображенням фруктів.

Хід проведення: Бесіда про Батьківщину, про сім'ю як частинку українського народу, про маму і тата, бабусю і дідуса. Під час бесіди діти декламують вірші українських авторів, беруть участь у дидактичних іграх, інсценуваннях, згадують прислів'я. Діти інсценують вірш В. Лучика «Тільки мама», а дидактична гра «Скажи лагідно» виховує у дітей любов та повагу до рідних. Гра «Закінчи прислів'я» спрямована на поглиблення знань усної народної творчості. В процесі дидактичної гри «Татові та мамині справи» діти складують фішки у червоні й сині коробочки залежно від домашніх обов'язків мами і тата і згадують віршики про батьків. Особливе зацікавлення викликали жартівлива рухлива гра «Бабуся» та дидактична гра «В садку в дідуса» (діти імітували збір фруктів у кошики). Темі дружби у сім'ї присвячена була розповідь нового тексту казки «Ріпка», головна думка якої – дружба і лад у сім'ї допомагає долати всі труднощі. Закінчувалося заняття піснею «Щоб ви і ми щасливі були», яку виконували діти хором.

Комплексне заняття «Моя сім'я, моя родина, моє родинне дерево»

Мета: формувати у дітей цінності сім'ї, родини та роду.

Завдання: збагачення уявлень дітей про малу Батьківщину, виховувати у дітей любов до матері, батька, та інших членів сім'ї, знайомство зі зразками фольклору та віршами сучасних авторів, вчити малювати родинне дерево як повагу до пращурів та пам'ять про них.

Обладнання: малюнок з хаткою, плакат із зображенням схеми родинного дерева.

Хід заняття: Вихователь просить дітей назвати ім'я та по батькові матері. Батька, назвати ім'я братика, сестрички, і сказати, як вони звертаються до своїх рідних, самих близьких для себе людей. Після дружних відповідей діти розігрують сценки, в яких навчаються лагідно звертатися до уявних членів родини. Після гри діти знайомляться з народною творчістю – згадують прислів'я, відгадують загадки про сім'ю та злагоду в ній. Обговорюються такі прислів'я, як-от: «Яка сім'я, такі й діти», «Навіщо ліпший клад, якщо в сім'ї лад», «На сонці тепло, а біля матері добре» та інші.

Після цього вихователь демонструє малюнок, на якому зображена хатка. І загадує дітям загадку. Після обговорення загадки вихователь читає вірш М. Підгірянки про маму і пропонує вивчити його на пам'ять.

Вихователь читає оповідання «Родовідне дерево»: Одного хлопчика запитали, як звать його бабусю. А він не знав. А до дідуся хлопчик звертається:

«Діду, дайте меду». Діти обговорюють оповідання і кажуть, що дуже сумно, коли діти не знають, як звать їх рідних. Вихователь робить висновок – гарні діти знають свій рід, і дідів, і прапрадідів знають. І добре слово про них говорять.

Наприкінці заняття діти малюють родинне дерево, користуючись зразком на плакаті.

Комплексне заняття «Стежками рідної мови»

Мета: розширити і поглибити знання дітей про красу та силу рідної мови, про її значення у житті кожного українця та українського народу; виховувати почуття національної гордості за свій народ та культурні надбання, любов до рідної мови, художнього слова, пісні усної народної творчості.

Заняття починається з читання вірша Лесі Українки «На зеленому горбочку». Діти обговорюють вірш, відзначають, якими гарними словами називає поетеса хатинку, садочок, дитинка. Дітям пропонують переказати зміст вірша своїми словами. Після цього діти слухають вірш В. Сосюри «Любіть Україну...» у виконанні вихователя і називають слова поета про Україну, які особливо запам'яталися і сподобалися. Наступна тема заняття –

народні колискові пісні. Діти слухають аудіо запис колискових пісень. Після прослуховування вони висловлюють свої думки і розповідають, які колискові пісні співала їм мама. Наступний етап заняття – міні-конкурс «Хто уважний» (відгадування назв казок та їх героїв. Діти. Які відгадали казки, в парах розігрують діалоги з цих казок. Наступна вправа «Уяви себе письменником» була спрямована на розвиток уяви старших дошкільників, їх творчого мислення, знання української мови. Дітям пропонувалося скласти казки і розповісти їх(обов'язково українською мовою). За браком часу одного заняття, пропонувалося продовжити гру на наступному занятті.

